

KEPPINGER BOGLÁRKA

***A facultas a kánonjogban, a *Decretum Gratiani*-ban
alkalmazott jelentési formák tükrében***

Tézisfüzet

Budapest 2024

I. A Katolikus Egyház hatályos joga rendelkezéseinek helyes megértéséhez és alkalmazásához, még inkább pedig e rendelkezések meghozatalához, elengedhetetlenül szükséges a kánonjogi források terminológiai elemzése, vizsgálata, és az abból levont következtetések figyelembevétele. Klasszika-filológusként inspirált a doktori témám kiválasztásakor, hogy a filológia módszerével hozzájárulhatok a kánonjog kutatásához, és ezáltal a hatályos jog mind a mai napig használt latin terminológiájának pontosabb megértéséhez. A *facultas* kifejezés jelentésének feltárását elsődlegesen a *potestas*-hoz, és a *ius*-hoz való viszonya szempontjából elemeztem. A vizsgálatot leszűkítettem a *facultas* terminusra. Mindazonáltal, a két másik említett kifejezés kapcsán végzett kutatásaim így is fontos szempontokkal gazdagították a *facultas* szó kánonjogban használt jelentéstartományának a feltárását. Ugyanezen kutatási folyamat részeként az is világossá vált, hogy a *facultas* szó XX. századi egyházi forrásokban előforduló használatának az adekvát megértése szempontjából az elsődleges hangsúlyt a *Decretum Gratiani* szövegének elemzésére szükséges helyezni.

II. A hatályos kánonjog rendszerében a *facultas* kifejezés használatában és jelentésével kapcsolatban jelentős eltéréseket figyelhetünk meg a régi joghoz képest. A kodifikált jogban is nagyszámban fordul elő ez a kifejezés. A CIC-ben elsősorban a szentségkiszolgáltatással kapcsolatban használja a törvényhozó. Ezen belül a gyóntatási, bérmlási, esketési felhatalmazás a legközismertebb jelentése. Azonban számos más jelentésben is megtaláljuk, mint például prédikálási felhatalmazás, jogi lehetőség, szavazati jog, jogi értelemben vett képesség, de előfordul nagyon értelemben is, sőt az 1983-as Egyházi Törvénykönyvben néhol bizonyos elkerülő magatartást is tudunk azonosítani a *facultas* kifejezéssel kapcsolatban, amennyiben figyelmesen olvassuk egy-egy kánon szövegét. A *facultas* fogalmát nem határozzák meg a hatályos kódexek (vö. CIC, CCEO), de a CIC (1917) sem. A kánonjogi tankönyvek, illetve kézikönyvek adnak bizonyos meghatározásokat; a régebbi lexikonok többsége pedig viszonylag rövid szócikkekben próbálja összegezni a speciális kánonjogi jelentését. Azonban, ha ezeket összevetjük akár csak a hatályos Egyházi Törvénykönyvben tapasztalt használattal, akkor komoly hiányokra lehetünk figyelmesek észre. A legújabb nagy kánonjogi szótár, a *Diccionario General de Derecho Canónico* (DGDC) *facultas* szócikke (2012-ben), amelynek szerzője Juan González Ayesta, a korábbiaknál jóval hosszabban és alaposabban tárgyal róla, ugyanakkor mindösszesen három jelentést határoz meg: lehetőség (*posibilidad*), alkalom (*oportunidad u ocasion*) és felhatalmazás, hatalom vagy hatáskör (*potestad, poder o competencia*). Ugyanakkor már Rudolf Köstler, a CIC (1917)-hez készített szótárában öt különböző jelentését adta meg a szónak: 1) lehetőség (*Möglichkeit, Gelegenheit*);

2) képesség (*Fähigkeit, Befähigung*); 3) engedély (*Erlaubnis, Gestattung*); 4) jog, felhatalmazás, hatalom (*Recht, Berechtigung, -fugnis, Vollmacht, Ermächtigung*); 5) pénz, vagyon (*Geldmittel, Vermögen*). Ezekre számos példát hozott, melyekből világos a 4. jelentés túlsúlya a CIC (1917)-ben. Erdő Péter bíboros két csoportra osztva szintén öt jelentést sorol fel a római jog alapján: 1) képesség, lehetőség, vagyon, és 2) felhatalmazás, jogosultság. Visszatérve a DGDC leírására, a *facultas*-t tág és szűk értelemben tárgyalja, szűk értelemben pedig a felettestől kapott különleges engedély útján kapott jogi lehetőséget ért rajta, amely értelmezés a korábbi szerzőknél is alapvető volt, pl. Franz Xaver Wernz-nél, vagy a *Dictionnaire de Droit Canonique*-ben, Raoul Naz szócikkében. Amikor azonban a különböző szempontú felosztásokat összefoglalja, akkor jelzi a problémát, hogy a *facultas* kifejezést nem lehet egyetlen meghatározás alá besorolni, még akkor sem, ha a saját szabályozással rendelkező gyóntatási, esketési és bérmálási felhatalmazásokat kihagyjuk ebből. Illetve azt javasolja, hogy a *facultas habitualis* (állandó vagy tartós felhatalmazás) helyett a *f. generalis* kifejezést használjuk, mert így nem vonatkozik rá a *f. habitualis*-ra vonatkozó szabálya a 132. kánonnak. Ez szintén azt sugallja, hogy valamilyen nehézség lép fel a *facultas habitualis* alkalmazásakor.

III. A kurrens kánonjogi tankönyvek és kézikönyvek is felvetnek kérdéseket, így a többször átdolgozott *Egyházjog* című kötetben Erdő Péter jelzi, hogy a *facultas habitualis* természetével kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy kormányzati hatalom gyakorlásával jár-e. Érvelése szerint a szövegösszefüggésből világos, hogy nem. Akik viszont emellett érvelnek, a *facultates quinquennales* régi tipikus példájából indulnak ki. Illetve az is kérdés, mi tekintendő állandó felhatalmazásnak? Ha az esketési és gyóntatási felhatalmazás, amikor tartós, akkor ezeknél különbözik a továbbadás módja. Azt is felveti, hogy a CIC (1917) a kiváltságok közé sorolta a *facultas*-t, erről azonban a CIC nem nyilatkozik, de egyes szakértők hangsúlyozzák, hogy ezeket mások javára gyakorolják az azt elnyerők. Klaus Mörsdorf pedig a CIC (1917) jogi nyelvezetéről szóló könyvében megállapítja, hogy az 1341. kánonban (a prédikálási felhatalmazással kapcsolatban) a *facultas* és a *licentia* szavak fölcserélhetők.

Néhány tanulmányt és egy monográfiát is találunk a kánonjogi szakirodalomban, melyek e szó jelentésének, használatának egy-egy aspektusával foglalkoznak, vagy más témákkal összefüggésben tárgyalnak röviden erről. Ezek elsősorban a *facultas habitualis* problematikáját vizsgálják. Számos kérdést fölvethető, mint pl. a Julio García Martín CFM által megfogalmazott: vagyis, hogy a bíborosok kiváltságait és felhatalmazásait helyesebben jogoknak is nevezhetnénk-e. Ez a problémakör arra késztetett, hogy alaposabb vizsgálat alá vessem ezt a kérdést, amelynek az eredményét önálló tanulmányban adtam közre 2022-ben. A forrásszövegek áttekintése azonban nem tudott kellően világos és egyértelmű képet kirajzolni a megfogalmazott – terminológiai jellegű – kérdésfelvetésre. García Martín azt is felvetette,

hogy ha a penitenciárius kanonoknak régen rendes hatalma volt, jelenleg pedig mindössze rendes felhatalmazása van. Így kérdés, hogy ez megváltoztatta-e a hivatalának a természetét. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy csak azok lennének valódi felhatalmazások, melyeket nem a hivatalánál fogva nyer el valaki, hanem elválaszthatók a hivattól. A *f. specialis* kapcsán említi, hogy ezek a koadjutor vagy segédpüspököknek adott felhatalmazások nem szállnak át az utódra, hanem megszűnnek, szerinte ebben különböznek a *f. habitualis*-tól. Véleménye szerint az sem lehet kétséges, hogy egy segédpüspöknek egy másik segédpüspök nem a hivatali utóda a szó jogi értelmébe. Konklúzióként pedig megállapítja, hogy a felmerülő nehézségek miatt nem született meg egy világos meghatározás a Kódexben, hanem csak a megbízotti hatalomra vonatkozó szabályok vonatkoznak erre is.

John M. Huels szintén három jelentést különböztet meg 2003-ban publikált tanulmányában, a hatalmat vagy felhatalmazást (*power or authorization*), a lehetőséget (*possibility, opportunity*), és a képességet (*ability or capacity*). Csak a *f. habitualis* kérdéskörével foglalkozik, és szerinte a *facultas* az felhatalmazás vagy hatalom arra, hogy egy személy törvényesen cselekedjen az Egyház nevében. Azonban a DGDC-ben Ayesta által vázolt probléma nála is megjelenik, hogy ti. nem tudja a konkrét felhatalmazásokat egyetlen kategóriába besorolni. Kitér viszont a Keleti Kódex szóhasználatára, és megállapítja, hogy kormányzati hatalom értelemben összesen csak két kánonban szerepel, ahol kifejezett említés történik a *facultas habitualis*ről, és túlnyomórészt csak felhatalmazás értelemben szerepel, négy kánonban pedig hatalmat jelent.

IV. A *facultas* fentebb ismertetett értelmezéseit megvizsgálva szükséges annak a megállapítása, hogy a szakirodalomban a történeti aspektus egyáltalán nem jelenik meg, legfeljebb a *facultates quinquennales* jogintézményének vonatkozásában tekintenek vissza a régebbi forrásokra, a XIII. századig. Természetesen a lexikonoknak, kézikönyveknek nem is feladata történeti áttekintést nyújtani a *facultas* kifejezés használatáról, azonban ennek az áttekintésnek az elvégzése lényeges ismeretekkel szolgálhat, és megvilágíthatja a kodifikált jogban kialakult használatát, segíthet a régi és az új Kódex közti különbséget világosabban látni a *facultas* kifejezés használatával kapcsolatban, ami igen jelentős, illetve az új Kódexben észrevehető bizonytalanságokat, következtelenségeket is. Segíthet a mai kor kánonjogászainak, hogy a *facultas* kifejezést a források ismeretének tükrében, átgondoltan és következetesen legyenek képesek alkalmazni, illetve helyesen értsék azokat a jogszabályokat, amelyekben a törvényhozó a *facultas* kifejezést használta, vagy használni fogja. Kutatásom és kérdésselvetésem célja tehát elsődlegesen a *facultas* kifejezés használatának az áttekintése a *Decretum Gratiani*-ban, ami mint az első kifejezetten egyetemi szintű kánonjog oktatásra összeállított mű, amit széles körben használtak, és ezáltal az egyik legjelentősebb hatást

gyakorolta a kánonjog tudományára, és a helyes jogértelmezésben mind a mai napig meghatározó szerepe van.

V. Gratianus Dekrétumának a nemzetközi szakirodalomban megjelent tudományos vizsgálatai eddig nemterjedtek ki a *facultas* szó előfordulásának, és az egyes szövegrészekben betöltött pontos jelentésének a feltárására. Éppen ezért ennek a nyitott kérdésnek szenteltem végső következtetéseimet, vagyis, hogy milyen azonosságok és különbségek találhatók a *Decretum Gratiani*-ban és a kodifikált jogban a *facultas* használata és jelentése tekintetében, és így milyen jelentései azonosíthatók a *facultas* kifejezésnek a hatályos kánonjogban. Kutatásom a latin egyház jogára fókuszál, azonban a Keleti Kódex szóhasználatát is figyelemmel kísérem, mivel az segíti a latin Kódex értelmezését, megvilágítja a törvényhozó szándékát, illetve mutatja a változások irányát. Tudományos munkám során a klasszika-filológia, mint a kánonjog segédtudományának módszereit alkalmaztam a terminológia vizsgálatakor, a kánonjogi tartalmat pedig a jogtudomány és a kánonjog saját módszereivel elemeztem. Minden esetben a latin eredeti szöveget vettem alapul, mert a *facultas* szót magyarra, vagy más nyelvekre is csak több, eltérő kifejezéssel lehet helyesen lefordítani, mindig az adott szövegkörnyezetet és a szövegösszefüggést alaposan megvizsgálva.

Munkámban a következő nyitott kérdésekre kerestem a választ a *facultas* kifejezés használatával kapcsolatban:

- 1) Milyen jelentésekben fordul elő a *facultas* a *Decretum Gratiani* teljes korpuszában?
- 2) Megjelenik-e a *dicta Gratianiban* a *facultas* szó, és ha igen, eltér-e az auctoritas szövegek terminológiájától?
- 3) Megjelenik-e Gratianus mester szóhasználatában a római jog hatása a *facultas* szóval kapcsolatban, és ha igen hogyan befolyásolta azt?
- 4) Kimutatható-e jelentésbeli módosulás a *Decretum Gratiani*-hoz képest a kodifikált jog, illetve a II. Vatikáni Zsinat szóhasználatában?
- 5) Megfigyelhető-e valamilyen tendencia a kodifikált jogban a *facultas* kifejezéssel kapcsolatban, és ha igen, az hogyan értékelhető?
- 6) A jelenlegi magyar fordítás megfelel-e a kutatás eredményének, vagy van ahol módosítani lehetne, vagy kellene rajta?

VI. Mindezek megválaszolásához a *facultas Decretum Gratiani*-n belüli minden egyes, azaz 126 előfordulási helyét vizsgáltam, fordítással ellátva, valamint a kifejezés egyes használata szerinti jelentését a lehető legpontosabban behatárolva. Ez lehetőséget adott a *facultas* kifejezés egyedi meghatározására, a vizsgált kánonjogi szövegekben előforduló minden egyes

összefüggésben, figyelembe véve a jogtörténeti háttérrel is. A statisztikailag legtöbbször előforduló jelentéstől a legritkébbig összevettem a hatályos kodifikált jogban, és a II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban fellelhető jelentéstartalmával, amelynek fényében tudok kiegyensúlyozott választ adni a fentebb felsorolt kérdésekre.

VII. A *Decretum Gratiani* teljes korpuszában 126 esetben fordul elő a *facultas* kifejezés, ebből 36 dictum Gratiani. Az előforduló különböző jelentéseket a jelentések gyakoriságának sorrendjében tekintetem át az elemző részben. A *Thesaurus Linguae Latinae* szótár és a kutatás szempontjai alapján 8 különböző jelentéscsoportba soroltam vizsgálatom során a *facultas* kifejezésnek a Gratianus Dekrétumában fellelhető előfordulásait:

1) *Opes, possessiones, divitiae* (III./A, III./B), pénz, vagyon, gazdagság

A leggyakrabban, összesen 56 esetben előforduló jelentése a *facultas* szónak Gratianus Dekrétumában a vagyon, javak, anyagi lehetőség. Számos esetben az egyház vagyonára vonatkozik, és általában többes számú alakjai fordulnak elő (48 esetben). Az egyes számú alakok (8) egy része is az egyházi vagyonra vonatkozik, máshol azonban az egyes emberek vagyonára, és az „anyagi lehetőség” kifejezéssel adtam vissza. A vagyon jelentés itt érintkezik a képesség, lehetőség jelentéssel is, és van amikor nem is lehet ezeket teljesen elválasztani egymástól. A római jogi szövegek kivételével mindenütt (zsinatok, pápák, egyházatyák, dicta Gratiani) a vagyon a leggyakrabban előforduló jelentése a *facultas* szónak.

2) *Possibilitas* (I./A/1), természetes lehetőség

A második leggyakoribb jelentése Gratianus Dekrétumában a természetes lehetőség, összesen 24 esetben fordul elő, ebből 8 dicta Gratiani. Ez a szó legáltalánosabb köznyelvi jelentése a latinban. Általában egy ige gerundiuma áll mellette genitivusban, néha gerundivumos szerkezet genitivusban, vagy egy főnév genitivusa. Gratianus Dekrétumában csak egyes számban találkozunk lehetőség jelentésben a *facultas* szóval. Több különböző helyen is előfordul az *ártás* vagy *bántás*, és a *vétkezés lehetősége*, a többi természetes lehetőség mind csak egy-egy alkalommal fordul elő, pl: *lehetőség a tanításra, bűnök megvallására, belépésre a templomba, és imádkozásra, menekülésre, rabszolga eladására vagy visszavásárlására, szabad döntésre, beszéd tartására*, stb.

3) *Ius* (I./B/2.), jog

13 helyet soroltam ebbe a kategóriába, 12 különböző szövegből. Mindenütt, kivétel nélkül gerundium vagy gerundivum genitivusa áll mellette. Ebben a jelentéstartományban a római jog hatása meghatározó, négy szöveg idézet különböző római jogi szövegekből, Szent Ambrus pedig egy ősi jogintézményről, a *refugium*-ról beszél, ami a római jogban is létezett, azonban a többi hét is magán viseli a római jog hatását, mind nyelvezetében, mind gondolkodásában. A III. Karthágói Zsinat szövege egyértelműen a római perjog nyelvezetét használva, a római

peres eljárás szabályait alkalmazza egy egyházi perre. Nagyon fontos Gratianus két dictuma, mindkettőben szó szerint idéz a római jogból, ami azt tanúsítja, hogy Gratianus mester használta az addigra újra felfedezett jusztiinianuszi Codexet, és érvelt vele, maga is auctoritasnak nevezve azt. A másik két idézet nagy valószínűség szerint a római jogból történt későbbi beillesztés a *Decretum Gratiani*-ba, az egyik szó szerint, a másik viszont tartalmilag idézi, így fontos tanúja a Gratianus korabeli szóhasználatnak, nyelvállapotnak, melyben a *facultas* jogot jelent, a jogi lehetőség felől közelítve. Az I. Gelasius pápa levelében említett „krizmakészítés joga” azért lényeges, mert az egyház megszentelő feladatával kapcsolatos, amivel kapcsolatban a hatályos kódexben előtérbe került a *facultas* terminus használata. A Gratianus dictumában előforduló *facultas/ potestas/ ius baptizandi* szintén az egyik legfontosabb hely vizsgálatunk szempontjából, egyrészt mert maga Gratianus szóhasználatát világítja meg, másrészt a kodifikált jogban ugyanígy megtaláljuk ezeket a kifejezéseket a szentségek és szentelmények kiszolgáltatásával kapcsolatban. Ez az egyetlen hely, ahol mindhárom szinonimaként használt szó, a *ius*, a *potestas* és a *facultas* is ugyanabban a szövegben és gondolatmenetben szerepel, tehát ez támasztja alá leginkább, hogy nem érzékelt köztük különbséget Gratianus Mester. Három előfordulás zsinati szövegekben található, két hely pápai dekretálisban, egy pedig egyházatyáé, Szent Ambrusé. A római jogból idézett, kétszer is előforduló *facultas accusandi* kapcsán fontos szem előtt tartanunk, hogy nem csak a *facultas accusandi*, hanem a *potestas accusandi* is előfordult a *Codex Iustiniani*-ban, és ezek egymásnak szinonimái voltak. Ez hatással lehetett Gratianus szóhasználatára, amikor szent Ágoston szövegét magyarázva rokonértelmű szavakként használta a *facultas*, a *potestas* és a *ius* szavakat.

4) *Potestas* (I.A/1.), hatalom, felhatalmazás

A negyedik leggyakoribb jelentése (11 előfordulás, 7 különböző szövegben) a *facultas* kifejezésnek a hatalom. Szinte mindenütt a gerundium genitivusa áll mellette, és egyetlen helyet kivéve singularisban áll. A 11 szöveghelyből 6 a fiktív Római Zsinat szövegéből, és az ahhoz tartozó 2 dictum Gratianiból való, és csak a többi 5 „hiteles” auctoritas hely. A 11 előfordulásból hatszor a *facultas disponendi* szókapcsolattal talákoztunk. Kánonjogi szempontból a hatalom a legfontosabb vizsgálendő jelentése a *facultas*-nak, mivel jelenkori alkalmazásakor éppen ez a jelentése került előtérbe, amikor felhatalmazás értelemben használjuk. Legtöbbször az egyház anyagi javaival és egyházi méltóságokkal, tisztségekkel, de mindig az egyház életével kapcsolatban fordul elő hatalom jelentésben a *facultas*. Nem volt kizárólagos az egyházi vagyonnal és tisztségekkel kapcsolatban a használata, semmiképp nem tekinthető szakkifejezésnek, terminus technicusnak, amit egyértelműen mutatnak úgy az auctoritas helyek, mint Gratianus más szavakkal megismételt mondatai. Időben 414 -1100-ig találjuk az auctoritas helyeket, ahol előfordul ebben a jelentésben, de 693-1059-ig, a XVI.

Toledói Zsinattól a Lateráni Zsinatig egy hosszú szünet van benne. A négy dicta Gratiani-n kívül négyszer zsinatok szövegében, kétszer pápai dekretális levelekben, és egyszer egyházatyánál, Szent Ágostonnál fordult elő.

5) *Possibilitas* (I.A/1.), jogi lehetőség

Összesen 11 előfordulási helyet soroltam ide, 8 kánonból. Nyolc auctoritas hely és három dictum Gratiani tarozik ebbe a jelentéscsoportba. Kizárólag IV-VI. századi szövegekben fordult elő, és utána csak majd Gratianus dictumaiban, melyek Gratianus önálló magyarázatai. Kettő kimondottan hosszú, ezekben saját gondolatait fejt ki. A különféle előfordulási helyek alapvetően mind jogi szöveget tartalmaznak. Hiteles zsinati szöveg nem tartalmazza ebben a jelentésben a *facultas* kifejezést. Tartalmi szempontból azt látjuk, hogy az egyház életével kapcsolatban jelenik meg, klerikusok előléptetése, elöljárók vádolása, ellentmondás nekik, lehetőség a tanácskozásra, és az általános perjogban és a házasságjogban is találkozunk ezzel 1-1 helyen. Néha nem könnyű eldönteni, hogy természetes, vagy jogi lehetőségről van szó, pl. Ágostonnál, hogy jogról, vagy csak jogi lehetőségről (f. *dimittendi et ducendi*).

6) *Vis, potestas, indoles* (II./A, II./C), erő, képesség, jelleg

A *facultas* szó képességet is jelent, és a Thesaurus megkülönbözteti a testi, a lelki vagy szellemi, és a szónoki képességet. Ebből Gratianus Dekrétumában négyszer lelki vagy szellemi képesség értelemben fordul elő, egyszer pedig testi képességet jelent a *facultas* szó, ezek közül 3 Gratianus dictuma, és ezek biztosan tanúsítják, hogy maga Gratianus mester is használta képesség/erő jelentésben a *facultas* kifejezést, testi, és lelki vagy szellemi képességre is. Viszont a kutatás során találtam egy olyan helyet is, ami különös figyelmet érdemel, egy esetben jogi képességet jelentett, így ezt külön kiemelem: *facultas reddendi iuris*, amit a jogszolgáltatás képességének fordítottam. Ez egy szó szerinti idézet a *Codex Iustiniani*-ból, és egy *palea*. Ez a jelentés nemcsak azért érdemel figyelmet, mert a Thesaurus nem tartalmazza, hanem azért is, mert egyetlen esetben ugyan, de a *Decretum Gratiani*-ban jelen van a *facultas*-nak ez a speciális jogi jelentése.

7) *Venia, licentia, libertas* (II/C/1, II/C/2), engedély, szabadság

Összesen 3 előfordulását találtam a *Decretum Gratianum*-ban, mindhárom auctoritas szövegben, dicta Gratianumiban tehát ez az értelme a *facultas*-nak egyáltalán nem fordul elő, ez az egyetlen ilyen jelentés, az összes többi, a Thesaurus által felsorolt jelentés megtalálható Gratianusnál. Ugyanakkor figyelmet érdemel, hogy itt is van egy hétköznapi értelme a jelentésnek, és egy jogi értelme, így szerepel az V. Karthágói Zsinat szövegében, amikor a *licentia* szóval egyenértékű, és jogi értelemben vett engedélyt jelent.

8) *Occasio, oportunitas* (I.A/1), alkalom

Egyetlen szövegben fordult elő a *facultas* szó alkalom jelentésben – ami a természetes lehetőség egy speciális jelentéstartománya – egy Szent Ágostontól származó auctoritas

szövegben és az azt megelőző dictum Gratiani-ban. Szent Ágostonnál érdemes megfigyelnünk, ez az egyetlen ilyen hely a *Decretum Gratiani*-ban, ahol a szövegben a *facultas* szinonimájaként szerepel a *potestas*, és az is alkalmat jelent, mely jelentéssel szintén ritkán találkozunk, tehát itt látjuk, hogy a *facultas* és a *potestas* nem csak hatalom, felhatalmazás értelemben rokon értelmű szavak, hanem alkalom értelemben is lehetnek azok.

VIII. *Kimutatható-e jelentésbeli módosulás a Decretum Gratiani-hoz képest a kodifikált jog, illetve a II. Vatikáni Zsinat szóhasználatában?*

Míg Gratianus Dekrétumában az előfordulások legnagyobb részét a köznyelvi jelentések (természetes lehetőség, alkalom, engedély, szabadság, képesség, pénz, vagyon, gazdagság) tették ki (126 helyből 89-et; 70%), addig a hatályos kodifikált latin jogban csak 3 ilyen hely található, a keleti jogban pedig egy sem. A II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban azonban számos példa található ezekre is, az összes előfordulás többsége (48/34) e jelentések valamelyikét hordozza, ott tehát az arány hasonló a *Decretum Gratiani*-éhoz, bár a különböző jelentések arányai és a szó által vonzott esetek teljesen megváltoztak.

A speciális jogi jelentések a hatályos Egyházi Törvénykönyvben összesen 67 esetben fordulnak elő. A jogi lehetőség (*possibilitas*) jelentés a *Decretum Gratiani*-ban 11 esetben fordult elő, a régi Kódexben 8 kánonban található meg ebben a jelentésben a *facultas*, a hatályos latin Kódexben pedig már csak 5 alkalommal fordul elő. A II. Vatikáni Zsinat szövegeiben ez a jelentés már csak egyetlen egyszer jelenik meg (Gratianusnál egyetlen hiteles zsinati szövegben sem fordult elő ez a jelentés), és a Keleti Kódexben egyetlen kánon sem hordozza ezt a jelentést.

A hatályos CIC-ben és a CCEO-ban a hatalom (*potestas*) jelentése fordul elő a legtöbbször a *facultas* kifejezésnek, a latin Kódexben összesen 57 helyen, mert a magyar felhatalmazás szó ebbe a jelentéskörbe tartozik. A hatályos latin Kódexben a felhatalmazás értelemben álló előfordulásokat alapvetően két csoportba oszthatjuk a kánonjogászok véleménye szerint, az egyik, ahol az Egyház megszentelő feladatával kapcsolatban szerepel, és a másik, ahol az egyházi közigazgatással, vagy joghatósággal (*iurisdictio*-val) kapcsolatban. Ezen kívül véleményem szerint vannak a tartós, vagy állandó felhatalmazásokra vonatkozó általános szabályok a 132. kánonban, melyek mindkét csoportra vonatkoz(hat)nak. A hatályos Egyházi Törvénykönyvben 46 előfordulás tartozik az első csoportba, tehát látjuk, hogy a hatályos kodifikált jogban ez a jelentés az uralkodó, az összes többi csak jóval kisebb mértékben van jelen a törvények szövegében. A Keleti Kódexben még inkább dominálnak az Egyház megszentelő feladatával kapcsolatban fellelhető előfordulások, és ezek a törvényhozó tudatos törekvését jelzik. Ugyanakkor a használata – a gyóntatási felhatalmazást kivéve – nem kizárólagos, más kifejezések is előfordulnak párhuzamosan. Erre nagyon jó példa a

templomszentelési felhatalmazás, mely valószínűsíthetően periférikus volta miatt kerülhette el a következetes terminológiai egységesítést, és amellyel kapcsolatban 13 különféle kifejezést vettem számba a kodifikált jog korából, melyek kifejezik és leírják azt a sajátos kánoni kompetenciát, melynek birtokában valaki felszentelhet egy templomot, vagy megáldhatja azt, melyek közül csak egy a *facultas* terminus, ami a latin Kódexben ebben az összefüggésben nem is szerepel. A II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban mindössze 4 helyen található meg ebben az értelemben a *facultas* szó. A CIC-ben az 57-ből további 10 előfordulás az egyházi közigazgatással kapcsolatban jelenik meg (melyek közül a CCEO-ban csak két párhuzamos helyen található meg a *facultas* terminus), de talán még inkább mondhatnánk, hogy nem közvetlenül a megszentelő feladattal kapcsolatban, mert még a közigazgatás, vagy joghatóság sem biztos, hogy mindegyikre ráillik. Ezek egyértelműen jelzik a fentebb már leírt irányt, a *facultas* szót lehetőleg csak a megszentelő feladattal kapcsolatban igyekeznek használni a két hatályos Kódex. A II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban 5 alkalommal szerepelnek olyan felhatalmazások, melyek nem közvetlenül a megszentelő feladattal kapcsolatosak.

A fentiekén kívül a CIC-ben egy kánonban meghatalmazás értelemben szerepel a *facultas* szó, itt nem kánonjogi értelemben vett felhatalmazásról, hanem a római jogból és a világi jogból is ismert meghatalmazásról van szó. Ez egy olyan jelentése a szónak, ami nem szerepelt sem a Thesaurus-ban, sem Gratianusnál, ennek ellenére a kánon magán hordozza római jog általános kategóriáinak és terminológiájának a nyomait.

Gratianus Dekrétumával összevetve, azt látjuk, hogy míg ott a tizedét tette ki a hatalom jelentés az összes előfordulásnak, a hatályos Egyházi Törvénykönyvben a 70 előfordulásból 57 helyen jelent felhatalmazást, tehát az előfordulások 80 %-át teszi ki. A Keleti Kódexben csak ebben az értelemben szerepel mind az 52 helyen (100%).

Az engedély (*licentia, venia*) jelentését a *facultas* kifejezésnek a hatályos CIC-ben mindössze egyetlen helyen tudtam azonosítani. A CIC (1917)-hez képest egyértelműen és jelentősen visszaszorult a használata a hatályos Egyházi Törvénykönyvben ebben a jelentésben. A II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban egyáltalán nem fordul elő ez a jelentése. Gratianus Dekrétumával összevetve elmondhatjuk, hogy ott ugyanígy csak egyetlen egyszer fordult elő jogi értelemben vett engedély jelentésben, mint a hatályos CIC-ben. Azonban míg ott a püspökök másik egyházmegyébe való távozását nem engedte meg, addig ez a kánon az általános eljárásjoggal kapcsolatban római jogi eredetű.

Jogot (*ius*) a CIC három kánonjában jelent a *facultas*, és a II. Vatikáni Zsinat szövegeiben is három alkalommal fordul elő ebben a jelentésben. Gratianus Dekrétumával összevetve azt látjuk, hogy ott a jog jelentés gyakoribb volt a hatalom jelentésnél, és nagyrészt római jogból idézett, vagy római jogi eredetű helyek fordultak elő. A hatályos CIC-ben a

felhatalmazás értelem abszolút túlsúlyba került, és a jog jelentés aránya felére csökkent. Római jogi eredetű fogalommal, a szavazati joggal, összesen egy kánonban találkoztunk.

A jogi értelemben vett képesség a hatályos latin Kódex egyetlen kánonjában fordul elő, még hozzá csak 2009. október 16-óta, mivel az *Omnium in mentem* által kihirdetett 1009. kánon 3. §-áról van szó. Gratianus Dekrétumában a jogképesség szintén egyetlen (ott a római jogból idézett) kánonban fordult elő.

Azokban a kánonokban, melyekben a CIC (1917)-ben még szerepelt a *facultas* szó, és bekerültek a CIC-be, de már nem a *facultas* szerepel bennük, leggyakoribb a *facultas* cseréje a *potestas*-ra, négy esetben a *potest* és egy infinitivus áll helyette, kétszer a *licentia* ill. *licitum est* áll a helyén, és egyszer a *ius*, illetve egyszer elhagyták a szövegből a kifejezést. Ezek a cserék felhívják a figyelmet arra, hogy a *facultas* kifejezés aktuális jelentésének megfelelően a *facultas* és a *potestas*, *ius*, *licentia*, *licitum est*, *potest*+ inf. felcserélhetőek egymással, egymás szinonimái, és a törvényhozó szándéka dönti el, hogy melyiket kívánja alkalmazni.

IX. *Megfigyelhető-e valamilyen tendencia a kodifikált jogban a facultas kifejezéssel kapcsolatban, és ha igen, az hogyan értékelhető?*

Míg a *Decretum Gratiani*-ban elsősorban az egyház anyagi javaival, méltóságokkal, tisztségekkel kapcsolatban fordult elő a *facultas* szó, és nem tekinthető szakkifejezésnek, addig a kodifikált jogban tanúi vagyunk annak, hogy főként a 2. kodifikáció során tudatos törekvésként érzékeljük a szakkifejezésként történő használatára való törekvést, ami a Keleti Kódexben kimondottan erőszakosnak tűnik. Ez azonban véleményem szerint elszegényíti a *latinitas canonica*-t, mert elveszíti a *facultas* a jelentésgazdagságát minden olyan esetben, amikor két jelentés határán állóként azonosítható, pl. ha a jog és a jogi lehetőség jelentést is hordozza, a *ius*, vagy a *possibilitas* szinonima alkalmazása esetén a másik jelentését elveszíti az adott szövegben. Volt példa a jog és a szabadság érintkezésére is, szerintem jelentős mértékben változtatja meg a szöveg jelentéstartalmát a pusztán az egyik jelentéstartalmat hordozó szinonima használata. Terminus technicusként való értelmezése pedig számos problémát fel, valószínűleg azért is, mert korábban nem volt az, és részben a nyelv spontán természetes változása során különféle kánoni kompetenciákra, jogi jelenségekre kezdték használni, melyek ahogyan eredetileg, ma sem közös természetűek (legfeljebb van köztük hasonlóság). Ezért nem lehet egyetlen meghatározás alá besorolni a *facultas* jelenlegi előfordulásait. A kánoni kompetenciákat ugyanis az Egyház hivatalos tanítása határozza meg, nem a *facultas* természete, pl. hogy a templomszentelési kompetencia (*ius*, *potestas*, vagy *facultas*, stb.) kit illet, és továbbadható-e, és kinek. A *ius*, a *potestas* és a *facultas* viszonyáról pedig azt mondhatjuk, elsősorban attól függ, a törvényhozó melyik tulajdonságát, oldalát kívánja egy adott kánoni kompetenciának hangsúlyozni.

X. *A jelenlegi magyar fordítás megfelel-e a kutatás eredményének, vagy van, ahol módosítani lehetne, vagy kellene rajta?*

A jelenlegi magyar fordítás néhány kánonjának fordításán változtatni kellene:

- 1) a 174. kánonban a *facultas* meghatalmazást jelent, nem pedig felhatalmazást;
- 2) az 1009. kánon 3. §-ában képességet, és nem felhatalmazást;
- 3) az 1482. kánonban szintén nem felhatalmazást, hanem engedélyt;
- 4) az 1659. kánonban sem felhatalmazást, hanem jogi lehetőséget.

A felsorolt négy helyen mindenhol a felhatalmazás „javára” történt a fordítás, ez rávilágít a felhatalmazás értelem térnyerésére az utóbbi időben a *facultas* többi jelentésével szemben, és felhívja a figyelmünket arra, hogy érdemes minden esetben alaposan megvizsgálnunk, hogy egy kánonjogi szövegben éppen melyik jelentésével állunk szemben a szónak.